

ד. אִיפְרָעָה חֵלֶם - וְכָל הַבְּרִיּוֹת אֵינָן חוֹלְמִין - אַתְּמָהּ? אֵלָּא חֵלּוּמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ שֶׁל כָּל הָעוֹלָם כְּלוּ וְהוּא.

יְהִינָה עֵמֶד עַל הַיָּאָר - אָמַר ר' יוֹחָנָן: הַרְשָׁעִים מִתְקַיְמִין עַל אֱלֹהֵיהֶם - וּפְרָעָה חֵלֶם וְהִנֵּה עֵמֶד עַל הַיָּאָר, אֲבָל הַצְדִּיקִים אֱלֹהֵיהֶם מִתְקַיְמִים עֲלֵיהֶם - (כְּרַאשִׁית כַּח, יג) 'וְהִנֵּה ה' נֹצֵב עָלָיו'.

(כ-ג) וְהִנֵּה מִן הַיָּאָר עַל לַת יְגוֹ' - רָמַז רָמַז לוֹ שְׂאֵין הַשְּׁבַע בָּא לְמִצְרַיִם אֵלָּא מִן הַיָּאָר; וְדַכְּוֹתָהּ: אֵין הָרָעֵב בָּא אֵלָּא מִן הַיָּאָר - וְהִנֵּה שְׁבַע פְּרוֹת אֲחֵרוֹת עֲלוֹת אֲחֵרֵיהֶן מִן הַיָּאָר רְעוֹת מְרָאָה וְגו'.

יִוְתַר עֵינָהּ בָּאָחוּ - בְּשָׁעָה שֶׁהַשָּׁנִים יְפוֹת, הַבְּרִיּוֹת נֶעֱשִׂין אֲחִים אֵלּוּ לְאֵלוּ - וְנִתְרַעְיָנָה בָּאָחוּ: אֲהָבָה וְאַחֲנָה בְּעוֹלָם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (ישעיה ל. כג) 'יִרְעָה מִקְנֵיךָ בַיּוֹם הַהוּא פֶּר נֶרְחָב', 'כִּירִי' - עֶבֶד, קִירִי - אָדוֹן, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (תהלים עב, ג) 'יִשְׂאוּ הָרִים שְׁלוֹם לְעַם' - אָמַר ר' אֲחָא: נִשְׂאוּ הָרִים נְשִׂאתָן, שְׁלוֹם לְעַם.

עין הדרש

ד. א. ילק' שם. ב. ילק' שם, לעיל פט"ט ג', לעיל סימן ג', תנחומא מ"ב מקץ ס' ג'. ג. ילק' שם, ילק' מכירי תהלים ע"ב ס' ה', תנחומא מ"ב שם, ועי' לקמן פצ"א סוף ס' ה'. ד. עי' מדרש תהלים ע"ב ס' ג'.

פירוש

מובנו של המאמר הזה כמאמר של היתול: 'הרשעים מתקיימין על אלהיהם וכו' - הרשעים מתפרנסים על ידי אלהיהם, ואילו הצדיקים, הקדוש ברוך הוא מתפרנס כביכול על ידי הצדיקים; הרשעים יוצרים להם אלהים לשם הנאחם הם, ואילו הצדיקים מקיימים משלהם לשם קיומה של האלהות בעולם, והרי זה כאילו מפרנסים הם את האלהות. רמז רמז לו שאין השבע בא למצרים אלא מן היאור וכו' היה יכול לומר: והנה שבע פרות בריאות וגו', ולמה: והנה מן היאור עולות וגו'? אלא רמז לו שברוך כלל תלויים התנאים הכלכליים של מצרים בנחר הגילוס. ואין תיאודור גורט את המאמר הזה. בשעיה שהשנים יפות וכו' דורש 'אחו' - במובן אחוזה ואהבה. כירי - עבד וכו' היה צריך לומר: ירעה מקניך ביום ההוא בכר נרחב? אלא ירעה מקניך' - היא מרעה למקניך; 'ביום ההוא כר נרחב' - באותו היום יהיה הכר הרחב ביותר; יתקיים 'כר' בכל מובניה של התיבה הזאת. 'כר' ביוונית: *Xaiqo, Xaiqe*; 'קירי' ביוונית: *Xelqos*, ויוצא 'כר נרחב'; שמה עבד, שמה אדון. הכל שמחים בשעה ששורר שפע בעולם. רואה 'קירי' כאילו גם יסודה - 'כר'. ובתיאודור: 'כירי כירי מרובה בעולם, ועי' מ"י. נשאו הרים נשיאתן וכו' קשה פשוטו של 'ישאו הרים שלום לעם', אלא ישאו

ד. וכל הבריות אינן חולמין וכו' היה צריך לומר: ויחלום פרעה חלום, כלשון (בראשית מ, ה) 'ויחלמו חלום', ואילו כאן 'זפרעה חולם', כאילו חידוש בזה שפרעה חולם? 'אלא חלומו של מלך של כל העולם כולו הוא' - המלך שענייני העולם בידו, ואין חלומו על פי רוב אלא כמה ששייך לכלל האנשים, והרי הם אומרים: 'זפרעה חולם! הכל תמחים ואומרים: המלך חולם! ואף שלא כל מלך כל ענייני העולם בידו, הרי ענייני המדינות קשורים זה לזה, ויש לפעמים תוצאות מחלומו של מלך גם למדינות שאינן במלכותו. מעניינת התפיסה הזאת של חז"ל - העולם אחיד הוא בכמה וכמה מובנים. והחלום הזה של פרעה בוודאי של כל העולם כולו היה, שאומר: (בראשית מא, גז) 'זיהי רעב בכל הארצות ובכל ארץ מצרים היה לחם'. ואולי סובר המדרש, שפרעה מלך בכיפה היה, ולפי זה בוודאי שחלומו היה חלום של כל העולם כולו, באשר שליט היה בכל העולם. ומיישב בזה גם מ"ש: (דניאל ב, א) 'ובשנת שתים למלכות נבוכדנצר חלם נבוכדנצר חלומות, ולא היה צריך לומר אלא חלם חלומות, ומובן שזה משתייך לנבוכדנצר? אלא הכל אמרו: 'חלם נבוכדנצר חלומות' - הכל היו מעוניינים באותם חלומות. ונבוכדנצר בוודאי שמלך בכיפה היה, ועי' מ"י. הרשעים מתקיימין על אלהיהם וכו' נתפרש לעיל פט"ט שם ובפרשה זאה לעיל בסיומן ג'. ואולי יש לראות את

ל: אתה על אלהיך, הָרָא ל הַיָּאָר.

לך - זֶה יוֹסֵף שֶׁיִּצְאָ (י"ד) וַיִּשְׁלַח פְּרָעָה וַיִּקְרָא עִם בְּמִלְכוֹתוֹ נוֹלֵד רֶשֶׁ' - (טו) 'רְאִיתִי אֶת כָּל הַחַיִּים יֹלֵד הַשָּׁנִי' - אֵלּוּ שְׁתֵּי שָׁנִים עֲרָה וְיִתְגַּדַּל עַל יְדֵי חֵלּוּם,

(פט"ו) ס' ב'.

- נולד לו רש; בן עני ברעה. ראייתי עם תחת השמש עם הילד השני אשר יעמוד תחתם ידעם לא עם הילד הראשון הרש, אשר יעמוד תחת המלך הזקן והכסיל; לו השני על הילד הראשון. ומתאימים שלמה ביטוי האחרונים של דודי. אמנם מלך זקן וכסילי מפי שלמה כלפי אביו עניין במ"א מעיד שביטוי האחרונים ד מובלבלת עליו. לו היה מבקש לומר שבעו כסיל, היה אומר: מלך כסיל זקן, בשעה קודמת לזקנה. ויש לראות במשפט: כעין המלצה על בנהגו של דודי בימיו הקטילה אותו. והמשפט: 'אשר לא ידע לפיורשו - עד כה ידע להיזהר, אבל ידע להיזהר עוד, ולכן הצליחו האחרים אצלוה חברה שדויד יצא למלך ממנה ים - מנודים מהחברה - (ש"א כב, ב) ש מצוק וכל איש אשר לו גושא וכל איש אשר. ובכלל היה דויד מפגין את הודהותו יו, עי' ש"א ו, כ"ב. והעיקר - מאותם זמנא בזימלכותו של אדוניו: (מ"א א, ז) ב בן צרויה ועם אביתר הכהן ויעזרו אחרי כימו של אדוניה לבת שבע אם שלמה, אבישג לאשה, שסבל מוחלט היה אדוניה; למה שיותר לטובתו על האשה היפה ביותר ארזים - מנודים: (ישעיה מט, כא) ואני ב וטוה, (איכה ד, טו) 'סורו טמא קראו יצאו. וכן המורות שיש להרחיק: (ירמיה ח' המנודים מאת השי"ת: (שם יז, יג)

(ו) הַיְהִי שְׁבַע שָׁבָלִים דְּקוֹת וְשְׂדוֹפֹת קָדִים וְגו' - בְּשַׁעַה שְׁהַשָּׁנִים רְעוֹת, גּוֹפֵן שֶׁל בְּרִיּוֹת מַעֲלָה חֲטָטִין.

ה. (ח) אִינְיָהּ בְּבִקְר וְתַפְעֵם רוּחוֹ - וְלִהְלֵן הוּא אוֹמֵר: (דניאל ב. א) 'וְתַתְּפַעֵם רוּחוֹ? ר' יְהוּדָה וְר' נַחֲמִיָּה - ר' יְהוּדָה אָמַר: כָּאֵן - חֵלְמָא יִדַע, וּפְתָרוּנָהּ בְּעָא גְבַהּ, וְלִהְלֵן - חֵלְמָא וּפְתָרוּנָהּ. ר' נַחֲמִיָּה אָמַר: חֵלּוּם הַצָּלָם

עין הדרש

ה. ילק' שם.

ה. א. ילק' שם, ילק' דניאל ר' אלף ס', תנחומא מ"ב מקץ ס' ד', תנחומא שם ס' ב'.

פירוש

כסף וזהב. והתורה שהקיפה את המזבח ובלטה ממנו 'כרכוב' - כרכוב. 'ירעה' - יגדל; יפרנס: (תהלים לו, ג) 'בטח בה' ורעה טוב שכן ארץ ורעה אמונה' - גדל אמונה; פִּרְנָס אמונה. 'ישאו הרים שלום לעם' - בדרך כלל היו הרים נושאים מלחמה לעם; היו מודיעים לעם מראשי ההרים על ההודעות לקראת אויב. ואולי 'ישאו הרים שלום לעם' - ידליקו משואות על ההרים להודיע שלום לעם, ניגוד למשואות שהיו מדליקים לעת מלחמה. ויש במקרא 'נשא' במובן הדלקה; העלאת משואה: (ירמיה א, י) 'ועל בית הכרם שאו משאת'. וכן: (איוב לב, כב) 'כמעט ישאני עושני' - כמעט ישרפני עושני; אומר הוא שהקדוש ברוך הוא מילא אותו דברים שבורעים בו עד שאינו יכול להתאפק מלהגידם, וקרוב במובנו למש: (ירמיה כ, ט) 'זהיה בליבי כאש בוערת עצור בעצמותי ונלאיתי כלכל ולא אוכל'. וכן (ש"ב ה, כא) 'זישאם דויד ואנשיו' - ושרפם דויד ואנשיו, ומפורש: (ה"א יד, יב) 'זיאמר דויד וישרפו באש'. ויש לצרף ל'משואות' שבמקרא גם: (ישעיה לו, כז) 'בוער אפר וכובוד משאה'. וכן (צפניה ג, יח) 'בוגי ממועד אספתי ממך היו משאת עליה חרפה' - אספתי את המוסרים, המרוחקים, ממועד, את כל אלה שממך היו. וכיצד אספתי אותם: הודעתי להם על ידי 'משאת'. ומה היתה אותה המשואה: 'חרפה'. שרפתי את חרפת ישראל, ואותה שרפתי שימשה משואה לסימן שאין כבר אויב. 'מועד' - כינוי לבית המקדש או לירושלים בכללה: (תהלים עד, ה) 'שרפו כל מועדי אל בארץ'. 'מועד' - מקום קבוע שמתועדים בו, או מקום למטרה מיוחדת: (יהושע כ, ט) 'ערי המועדה וגו' לנוס שמה'.

בשעה שהשנים רעות, גופן וכו' מדייק שאומרת 'צומחות', ואילו בשבילים הבריאות והטובות - 'עולות'. רבות בדברי חז"ל 'צמחים' במובן של גידולים חולניים בגוף האדם, עי' לעיל פס"ד ט' ומ"ב כאן וב"י ע' 'צמח'. וטבעי הדבר: בשנים רעות אוכל האדם מאכלים שעיקולם קשה לגוף, ודרכם של מאכלים כאלה להכות את האדם בחטטין, עי' יפ"ת. 'חטטין' - אבעבועות שחין, ועי' לעיל: (פס"ח א') בפירוש. ה. ולהלן הוא אומר: ותתפעם רוחו וכו' 'ותתפעם' - קל, 'ותתפעם' - כבד. ור' יהודה מיישב: כאן, כפרעה, החלום ידע, ורק פתרונו ביקש אצלו, ואילו בנבוכדנצר - החלום והפתרון. נבוכדנצר שכת את חלומו, ולכן פעמה רוחו ביותר, ומשתמש ב'כבד'. ור' נחמיה אמר: בנבוכדנצר כתוב (דניאל

הרים מה שהם צריכים לשאת - ישאו הרים פריים, הרי שלום לעם. ובאותו פרק בתהלים מדבר על שפע רב בארץ, שפע שיתפשט עד ראשי ההרים, שעל פי רוב צחיחים הם וחשופים: (שם שם, טז) 'יהי פיסת בר בארץ בראש הרים ירעש כלבנון פריו וגו'. בתיאודור: 'נשאו הרים משאתן וכו'. ומפרש במ"י 'משאתן' במובן משאת ומתנה. ואולי 'משאתן' - נשיאתם, וכן לעיל: (פס"ו א') 'מטעתן' - נטיעתם. ופשוטן של מקראות: 'אחו' - יש שמבקשים לתלות 'אחו' בלשון המצריית, אבל עברית טהורה היא 'אחו', וטעמה כטעם 'אחווה' - עשבים ושיחים הגדלים בצפיפות מרובה וכאילו מאוחים הם. ומשקל 'אחו' כמשקל: (יחזקאל מז, ה) 'שחר', שטעמה כטעם 'שחווה' - שחייה. ועיקרו של 'אחו' - במקום מים: (איוב ה, יא) 'היגאה גומא בלא ביצה ישגה אחו בלי מים'. כל 'שגה' במקרא מובנה העיקרי: ריבוי בכמות, ולא דווקא בגובה, וסימנך: (תהלים צב, יג) 'צדיק כחמר יפרח כארוז בלבנון ישגה' - אין לשייך אפילו כאן 'ישגה' לגובה, באשר אין החמר פחות גבוה מהארוז, אלא 'ישגה' - יריבה יתפרח בענפים מרובים. וכן 'שגא' בארמית המקראית מובנה - הִתְרַבּוּת, וכן 'סגה' בארמית התרגומית. ואולי אפשר להתאים את המונח 'אחו' למה שקוראים היום ג'ונגל' - jungle - שטח המכוסה עשבים ושיחים צפופים וסבוכים, ואף שטעם השם ג'ונגל' קשור למדבר ולא למים. ועי' ב"י ע' 'אחו'. 'ירעה מקניך ביום ההוא כר נרחב' - המקנה יגדל כר נרחב; ישמן ביותר. ומקביל הכתוב: 'ירעה מקניך וגו' כר נרחב' למש' כתוב שלפניו 'לחם תבואת האדמה יהיה דשן ושמן' - גם הלחם וגם הבשר יהיו שמנים ביותר. וקרוב לזה (תהלים סה, יד) 'לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר' - תשמנה הצאן, ועמקים יגדלו בר אפילו בשיפוליהם; אפילו במדרונותיהם, עי' בפירוש לעיל (פע"ג י') ד"ה: 'בכיריא דלבן וכו'. וכן: (ישעיה טז, א) 'שלחו כר מושל ארץ' - שלחו איש שמן ביותר מושל ארץ. ראשי המואבים היו מכונים אילים: (שמות טו, טו) 'אילי מואב', ורבו במואבים האנשים השמנים: (שופטים ג, כט) 'זיכנו את מואב בעת ההיא כעשרת אלפים איש כל שמן וכל איש חיל - כולם שמנים ואנשי חיל. ובמקום לומר: שלחו איל מושל ארץ, אומר בהיתול: 'שלחו כר מושל ארץ' - שלחו איל שמן מושל ארץ. כל 'כר' במקרא מובנה - עגול: ככר לחם וככר

וְלִהְלֹךְ הוּא אֹמֵר:
הַזֶּה אֲמַר: כָּאֵן - חֵלְמָא
חֲמִיָּה אֲמַר: חֵלּוּם הַצֵּלָם

בתומא שם ט' ב'.

שהקיסא את המזבח ובלטה ממנו:
ירעה' - יגלו יפנס: (תהלים לו, ג)
שכן ארץ ורעה אמונה - גדל אמונה
יש שלום לעם - בדרך כלל היו ההרים
היו מודיעים לעם מראשי ההרים על
יב ואולי ישאו הרים שלום לעם -
הרים להודיע שלום לעם, ניגוד למשואות
לחמה. ויש במקרא 'נשא' במובן הדלקה
היא, י (א) ועל בית הכרם שאו משאת.
כמעט שאני עושני' - כמעט ירפני
הקדוש ברוך הוא מילא אותה דברים
יחיה בלבי כאש בוערת עצור בעצמותי
וכן (ש"ב ה, כא) וישאם דויד
כיווד ואנשו, ומפורש: (דה"א יד, יב)
באש. ויש לצרף 'משואות' שבמקרא
עור אפו וכבוד משאה'. וכן (צפניה ג, יח)
מך היו משאת עליה חרפה - אספתי את
ממועד, את כל אלה שממך היו. וכיצד
לחם על ידי 'משאת'. ומה היתה אותה
ישתי את חרפת ישראל, האותה שריפה
שאין כבר אויב. 'מועד' - כינוי לבית
בבללה: (תהלים עד, ה) 'שרפו כל מעודי
- מקום קבוע שמתוועדים בו, או מקום
ע"כ, ט) 'ערי המועדה וגו' לגוס שמה'.
רעות, עופן וכו' מדייק שאומר:
עבלים הבריאות והטובות - 'עולות'.
מחיים ממוכן של גידולים חולניים בגוף
ד' ט' ומיכ כאן ובי' ע' 'צמח'. וטבעי
וכל האדם מאכלים שעיקולם קשה לבוף,
אלה להכות את האדם בחטטין, עי' יפ"ת.
שחין, ועי' לעיל: (פפ"ח א') בפירושו.
מר: ותתפעם רוחו וכו' 'ותיפעם' -
ר' יהודה מיישב: כאן, בפרעה, החלום
קש אצלו, ואילו בנבוכדנצר - החלום
שכת את חלמו, ולכן פעמה רוחו ביותר,
חגימה אמר: בנבוכדנצר כתוב (דניאל

וחלום האילן. ורפנן אמרי: ותתפעם רוחו' להלן - לתן גדלה לארבעה, כאן -
'ותפעם', לתן גדלה לאחד; ותתפעם רוחו' - כדי לתן חיים לארבעה,
'ותפעם' - לתן חיים לאחד; כאן על ידי שהוא סמוך לבקר - ותפעם רוחו',
ולהלן שהוא בא מבקר, כתיב: 'ותתפעם רוחו'. באמר ר' יוחנן: כל חלום
שהוא סמוך לבקר מיד הוא בא.

ו. אין ישרה ויקרא וגו' ואין פותר אותם לפרעה -
ר' יהושע דסקנין בשם ר' לוי: פותרים היו אותו, אלא שלא היה קולן נכנס
באזניו - שבע פרות הטובות - שבע בנות אמה מוליד, שבע פרות הרעות -
שבע בנות אמה קובר; וכן אמרו: שבע שבילים הטובות - שבע אפרכיות אמה
מכבש, שבע שבילים הרעות - שבע אפרכיות מורדות בך, יהדא הוא דכתיב:
(משלי יו, י) 'בקש לץ חכמה ואין' אלו חרטמי מצרים, (שם שם, שם) 'ודעת לנבון
נקל' זה יוסף. דבר אחר: 'וישלח ויקרא את כל חרטמי מצרים ואת כל

עין הדרש

ב. עי' ברכות ג"ה ב'.
ו. א. ילק' ר' קמיו, ילק' מכירי משלי י"ד ו'. ב. ילק' משלי ר' חקני.

פירוש

הישנות החלום וגו' פעמיים כי נכון הדבר מעם האלהים וממהר
האלהים לעשותו, ומהישנות החלום פעמיים יש ללמוד רק
ש'נכון הדבר מעם האלהים; חזר עליו פעמיים להראות
החלטיות תגוירה, כדרך בן אדם שחזר פעמיים על דבר,
שמבקש לומר בזה: בשום אופן איני חוזר בי מהדבר הזה.
אבל כיצד למד מזה ש'ממהר האלהים לעשותו' אלא מזה
שהיה סמוך לבוקר. חלום שאינו סמוך ליקיצתו של האדם אינו
סמוך לקיומו, וחלום הסמוך לבוקר הוא גם סמוך לקיומו.
ובברכות שם: אמר ר' יוחנן: שלושה חלומות מתקיימין
חלום של שחרית וחלום שחלם לו חבירו וחלום שנפטר בתוך
חלום.

ו. פותרים היו אותו וכו' לא היה צריך לומר אלא:
'ואין פותר אותם', 'לפרעה' למה לוי אלא שכן היו פותרים
את החלום, אלא שהפותרות לא נסתברו לפרעה. 'פרות' -
בנות, אולי על שם הפרייה והרבייה שבנות מביאות לעולם.
'שיבלים' - אפרכיות, מדינות. 'שיבלים' מסמלות מקומות
יישוב, באשר קיומם על תבואתם. 'בקש לץ חכמה וכו'
מהסתם אין לץ מבקש חכמה: (משלי א, כב) 'פתיים תאהבו
פתי ולצים לצון חמדו להם וכסילים ישנאו דעת', ודורסו
בענייננו. בילקוט משלי שם: 'ביקש לץ זה פרעה, חכמה ואין
אלו חרטומי מצרים וכו'', וסבירה גירסא זאת, באשר 'לץ'
יהיה הוא, ולו היה מופנה לחרטומים היה צריך לומר: ביקשו
לצים וגו'. ושייך בפרעה 'לץ', לפי נוהגו של נושא השם הזה:
(שמות ח, כה) 'רק אל יוסף פרעה התל וגו''. ושייך 'נבון'
ביוסף: (בראשית מא, טז) 'אין נבון וחכם כמוך'. בכל מקום
במקרא מקדים חכם לנבון, וכאן מקדים נבון לחכם, אלא

שם, שם) 'חלם בנבוכדנצר חלומות' - שני חלומות, חלום
הצלם שבאותו פרק, וחלום האילן שבפרק ד', וכל פעם פעמה
רוחו. ואומר בהתחלה: 'ותתפעם רוחו' כתיאור לפעמיות
החורות; ההתפעל מובנו גם - פעולה מתמדת או תורת.
ואילו כשנבוכדנצר עצמו מדבר על חלום הראשון אומר:
(שם שם, ג) 'ותיפעם רוחי'. לתן גדלה לארבעה וכו'
תוצאת חלום הצלם היתה גדולה לארבעה, כמ"ש: (שם שם,
חתי"ט) שנבוכדנצר השליט את דניאל על כל מדינת בבל,
ומינה את חנניה מישאל ועזריה על עבדות המלך במדינת
בבל. הקדוש ברוך הוא הפעים ביותר את רוחו של נבוכדנצר
כדי שיהא אסיר תודה ביותר על הפתרון. כדי לתן חיים
לארבעה לולא הפתרון היו נהרגים דניאל חנניה מישאל
ועזריה, כמ"ש: (שם שם, יג) 'ובעו דניאל וחברוהי להתקטלה -
ונתבקשו דניאל וחבריו ליהרג. וכאן בחלום פרעה יוסף בלבד
הוא שניצל. אפשר וסובר שיוסף הוטרם בבית הסוהר לא כעונש
על עליית הזנות, אלא לשם מעצר עד בוא יום הדין, כשם
שהושמו שם שר המשקים ושר האופים עד בוא יום דינם,
וביום הדין בוודאי שהיו דנים את יוסף למוות, ועי' מהר"ו.
כאן על ידי שהוא סמוך לבקר וכו' כאן אומר:
זיהי בבוקר ותיפעם רוחו' - פרעה חלם בשעה הסמוכה
לבוקר, ומיד התעורר והחלה רוחו להיפעם - רוחו לא הספיקה
הרבה להתפעם, ואילו בנבוכדנצר: (שם שם, א) 'ותתפעם
רוחו ושנתו נהייתה עליו' - חלם בתחילת הלילה, ושנתו
נשברה עליו; שנתו נדרה מעיניו במשך כל הלילה, והתפעמה
רוחו במשך זמן רב, ולכן: 'ותתפעם'. כל חלום שהוא
סמוך לבקר אולי היסוד, מ"ש: (בראשית מא, לב) 'ועל

חַכְמֵיהָ – לְהוֹדִיעָהּ שְׁכַל אִמָּה וְאִמָּה שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בְּעוֹלָם מִעֲמַדֶּת לָהּ תַּמְשָׁה
 חַכְמִים שִׁשְׁמָשׁוּ אוֹתָהּ, וְלֹא עוֹד אֲלֵא נִתְּן בָּהּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁלֹשָׁה דְבָרִים:
 חַכְמָה וּבִינָה וּגְבוּרָה, שֶׁכֵּן סִנְחָרִיב הִרְשָׁע אוֹמֵר: (ישעיה י. יג) 'בְּכַח יְדֵי עֲשִׂיתִי
 וּבְחַכְמַתִּי כִּי גִבַּנְתִּי', וְכִשְׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא דָּן אֶת הָעוֹלָם הוּא נוֹטֵלֵן הַיְמָנָה,
 שְׁנֹאֲמַר: (עובדיה א. ח-ט) 'וְהֶאֱבַדְתִּי חַכְמִים מְאֹדוֹם וְתִבְנוּנָה מִהֵר עָשׂוּ וַחֲתוּ גְבוּרֵיהֶּ
 תִּימָן. וְכָל כֶּף לָמָּה, כְּדֵי שִׁיבֹאוּ יוֹסֵף בְּאַחֲרוֹנָה וַיִּטַּל גְּדֻלָּה – אָמַר הַקְּדוֹשׁ
 בְּרוּךְ הוּא: אִם יָבֹא יוֹסֵף תַּחֲלָה וַיִּפְתָּר אֶת הַחֲלוּם, אֵין זֶה שְׂבָחוּ, יְכוּלִין
 הַחֲרָטִים שִׁיאֲמְרוּ לוֹ: אֵלֹהֵי שְׂאֵלֶת אוֹתָנוּ כְּכֹר פִּתְרוֹנוֹ אוֹתוֹ לָךְ, אֲלֵא הִמְתִּין לָהֶם
 עַד שֶׁנִּתְיַגְעוּ וְהוֹצִיאוּ אֶת רוּחוֹ, וְאַחַר כֶּךָ בָּא יוֹסֵף וְהִחְיִירָה, עָלָיו אָמַר שְׁלֵמָה:
 (משלי כט. יא) 'כָּל רוּחוֹ יוֹצִיא כְּסִיל' אֵלֹהֵי חַכְמֵי פְרַעֲהוּ, (שם שם, שם) 'וְחַכְמֵי בְּאַחֲזוֹר
 יִשְׂבַּחְנָה' זֶה יוֹסֵף, שְׁנֹאֲמַר: (בראשית מא. לט) 'אֵין גְּבוּן וְחַכְמֵי כְמוֹדֵי'.

ז. (ט-יג) וַיִּדְבַּר שֵׁר הַמִּשְׁקִים – בֵּינָן שֶׁרָאָה שֵׁר הַמִּשְׁקִים אֶת
 פְּרַעֲהוּ שֶׁהִיָּתָה נִפְשׁוֹ מְבֻקָּשֶׁת לְצֵאתָ, הִיָּה מַחֲשֵׁב בְּדַעְתּוֹ וְאוֹמֵר: אִם יָמוּת פְּרַעֲהוּ
 זֶה וַיַּעֲמֵד מְלֶךְ אַחֵר, אֵינִי יוֹדֵעַ אִם מִעֲמִידֵי בְּאִמּוֹנֵתִי אִם לֹא.

אֶת חַטָּאֵי אֲנִי מִזְכִּיר הַיּוֹם – אָמַר לוֹ: שְׁנֵי חַטָּאִים יֵשׁ בְּיָדִי,
 אֶחָד שְׁלֵא עֲשִׂיתִי לְיוֹסֵף טוֹבָה וְהַזְכַּרְתִּיו לְפָנָיִךְ, וְאֶחָד שֶׁרָאִיתִיךָ מְצַטְעֵר עַל
 פִּתְרוֹנוֹ שֶׁל חֲלוּם וְלֹא גִלִּיתִי לָךְ עָלָיו שֶׁהִיָּה יוֹדֵעַ פִּתְרוֹנוֹ.

וְשֵׁם אֶתְנוֹ נִעַר עֲבָרֵי עֶבֶד וְגו' – אֵף עַל פִּי שֶׁהִזְכִּיר אוֹתוֹ

פִּירוֹשׁ

שאון ימים, ועי' מ"ב. ולפי הרד"ל: 'זחכם באחור ישבחה' –
 באחרונה בא החכם ומראה את שבחו. ואין תיאודור גורס
 את כל המאמר של דבר אחר זה.

ז. כיון שראה שר המשקים וכו' אומר: (בראשית מ,
 כג) 'ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו', ומה גרס לו
 כאן שזכירו אל פרעה? כל שכר לא היה צפוי לשר המשקים
 מהזכרה זאת; כבר היה שר המשקים, ומה עוד העלאה צפויה
 לו? אלא חשש שאם ימות פרעה ויעמוד מלך אחר תחתיו
 יאבד את שררתו. 'מעמידני באמונתו' – מעמידני במשרתי.
 בערבית *أمن* (אמין) מובנה גם נאמן וגם כתואר של שררה.
 ואילי יש לגרוס כאן: 'באמונתו', ועי' מ"ב.

שני חטאים יש בידי וכו' קשה 'את הטאי אני מזכיר
 היום', ואין הוא מזכיר אפילו חטא אחד אלא: 'פרעה קצף
 על עבדיו וגו'', והלוא מה שפרעה קצף אין זה חטאו של שר
 המשקים? אלא שני החטאים כלולים במה שמספר עכשיו על
 יוסף: חטא אחד שלא הזכיר את יוסף מיד עם שחרורו מבית
 הסוהר, חטא שני – גם עכשיו המתין עד שראה שנפשו של
 פרעה מבקשת לצאת.

תוארו הסתמי של יוסף היה גבוה – בכל מקום בא 'גבוה'
 בתור מוסף לחכם, ואילו ביוסף תוארו הסתמי היה גבוה, ובא
 'חכם' כמוסף לו – ואם אומר: 'ודעת לגבוה בקל', הרי זה
 מכיון ליוסף. להודיעך שכל אמה וכו' למד גיורה
 צוה – אומר כאן: 'חרטומי מצרים ואת כל חכמיה', ואומר
 גבבלי: (דניאל ב, ב) 'לחרטומים ולאשפים ולמכשפים ולכשדים',
 הרי ארבעה מיני חכמים, ומוסיף להם 'חכמיה' שכתוב במצרים,
 הרי המישה סוגים של חכמים, ועי' מ"ב. 'חמישה חכמים' –
 לכל הפחות חמישה. והכתוב בדניאל מדבר במלכות בבל,
 ובבבל היו חמישה שרים שנקראו 'אברך' – 'אב בחכמה וכו'.
 ועי' לקמן פ"צ ג' בפירוש-ד"ה: 'אבל גבובדנצר – טפסר וכו'.
 וכל כך למה וכו' לשם מה עשה הקדוש ברוך הוא שימתין
 שר המשקים עד שיעברו לפני פרעה כל חמשת סוגי החכמים,
 כדי שתהא חכמתו של יוסף מוחלטת על כולם, וכולם יסכימו
 לגדולתו. כל רוחו יוציא כסיל וכו' גם כאן הכוונה
 ב'כסיל' לפרעה, שהוציא את כל רוחו, שהיה קרוב למות מרוב
 התרגשות שאין אף אחד מכל חכמיו מוצא לו פתרון, ועי'
 בסיומן הבא. 'ישבחה' – ירגיענה: (תהלים סה, ח) 'משביח

לְמַעַן מַעֲמֶדֶת לָהּ תִּמְשָׁה
וְיָדָהּ הוּא שְׁלֹשָׁה דְבָרִים:
א. יִיָּשֶׁר (א. יִיָּשֶׁר) בְּכַח יְדֵי עֲשִׂיתִי
וְלֹא הוּא נוֹטֵלֵן הִימְנָה,
ב. מִהַר עָשׂוּ וְחַתּוּ גְבוּרֵיהֶם
לְגַדְלָהּ – אָמַר הַקְּדוֹשׁ
מִן אֵין זֶה שְׁבָחוּ, יְכוּלִין
לְהַרְגֵּנָהּ, אֲלָא הִמְתִּין לָהֶם
יְיָהּ, עָלְיוּ אָמַר שְׁלֹמֹה:
שֶׁשׁ שָׁמַיִם (שם) וְחָכֶם בְּאַחֲרֵי
בְּמִן כְּמוֹד'.

שְׂרָאָה שֶׁר הַמְשָׁקִים אֶת
וְאָמַר: אִם יָמוּת פְּרָעָה
עַל לָאוּ.

וְשֵׁי חֲטָאִים יֵשׁ בְּיַדִּי,
וְשָׂרְאִיתִיךָ מִצְטַעַר עַל
עַל.

פִּי עַל פִּי שֶׁהִזְכִּיר אוֹתוֹ

ולפי הרד"ל: 'חכם באחור ישבתנה' –
מראה את שבחו. ואין תיאודור גורס
כך אחר זה.
המשקים וכו' אומר: (בראשית מ,
שקים את יוסף וישכחהו, ומה גרם לו
? כל שכן לא היה צפוי לשר המשקים
שר המשקים, ומה עוד העלאה צפויה
ישת פרעה ויעמוד מלך אחר תחתיו
מינו באמונתו – מעמידני במשרתי.
וכונה גם נאמן וגם כתואר של שררה.
באמונתו, ועי' מ"ב.

די וכו' קשה 'את חטאי אני מוכיר'
אילו חטא אחד אלא: 'פרעה קצף
מה שפרעה קצף אין זה חטאו של שר
המשקים כלולים במה שמספר עכשיו על
כיר את יוסף מיד עם שחרורו מבית
עכשיו המתין עד שראה שנפשו של

הוא מבוזה, שהוא יודע לאיזו גדלה הוא נכנס, מיד: (בראשית מא, יד) 'וישלח פרעה
ויקרא וגו'.

אִן שָׁם אֶתְנוּ נַעַר עֲבָרִי עֶבֶד וְגו' – אָמַר ר' שְׁמוּאֵל בַּר
נַחֲמָן: אַרְוִירִים הֵם הַרְשָׁעִים, שְׂאִין עוֹשִׂים טוֹבָה שְׁלֹמָה; 'נַעַר' – שׁוֹטָה, 'עֲבָרִי' –
שׁוֹנָא, 'עֶבֶד' – שְׁכָךְ מִכְּתָב בְּסִקְרִידִין שֶׁל פְּרָעָה שְׂאִין עֶבֶד מוֹלֵךְ וְלֹא לוֹבֵשׁ
כְּלִידִים.

ח. וְנִסְפָּר לּוֹ וְיִפְתָּר לָנוּ וְגו' אֵין יְהִי כַּאֲשֶׁר פְּתַר לָנוּ
כֵּן הָיָה – כֵּן הָיָה עוֹבְדָא בְּהֵיא אֲנִתְמָא דְאַתְתָּ לְגַבִּי ר' אֶלְעָזָר אֲמַרְתָּ
לָהּ: חֲמִית בְּחֻלְמָא – שְׂרִיתָא דְבֵיתִי תְבִירָא? אָמַר לָהּ: אַתְּ יָלַדְתְּ בַּר דְּכָר וְהוּא
חַיִּי, אֲוֹלַת וְהוּא לָהּ כֵּן. אַתְתָּ זְמַן אֲחֲרָן לְמִשְׁאַלְיָנָה, אֲשַׁפְּחַת תְּלַמִּידוֹי יְתִבִּין תְּמָן
וְרַבְהוֹן לֹא הָיָה גְבִיהוֹן, וְאַמְרָה לְהוֹן: וְאַן הוּא רַבְכוּן? אָמַרו לָהּ: אֵימַר לָן מַה

פינ הדרש

ז. א. ילק' ר' קמ"ז, תנחומא מקץ ט' ג', ועי' במ"ר פי"ד ו'.
ח. א. ילק' שם, ירוש' מעשר שני פי"ד ב"ה ג', איכה רבתי פ' איכה ישבה (א' י"ח).

פירוש

ובשם ר' שמואל בר נחמן, גם לעיל פפ"ז ד'. ולא הארירה
עיקר כאן, אלא הגדרת מדותיהם של הרשעים.
ח. כן הוה עובדא וכו' כך היה מעשה באותה אשה
שבאה אצל ר' אלעזר אמרה לו: ראיתי בחלום – הקורה
של ביתי שבורה? אמר לה: את יולדת בן זכר והוא חי, הלכה
לה והיא לה כך. באה פעם אחרת לשאלו, מצאה תלמידו
יושבים שם ורבים לא היה אצלם, ואמרה להם: והיכן הוא רבכם?
אמרו לה: אמרי לנו מה שאת מבקשת ואנחנו אומרים לך,
אמרה להם: ראיתי בחלומי – הקורה של ביתי שבורה? אמרו
לה: אותה אשה קוברת בעלה, כיון שיצאה מאצלם התחילה
מייללת. שמע ר' אלעזר קולה – אמר להם: מה אמרתם
לאותה אשה? אמרו: הריהי אותה אשה שבאה לשאול אותך. אמר
להם: ומה אמרתם לה? אמרו לה: כזה וכזה. אמר להם: האבדתם
בן אדם! ולא כך אמר ר' יוחנן: הכל הולך אחר הפתרון, חוץ
מן היין, יש מי ששוחה יין בחלומו וסימן טוב לו, ויש מי
ששוחה רוע לו. תלמיד חכם שוחה יין וטוב לו, שנאמר: (משלי
ט, ה) 'לכו לחמו בלחמי ושתיו ביין מסכתי' – ממשל את
התורה בייק עם הארץ שוחה יין ורוע לו, שנאמר: (תהלים ס,
ה) 'השקיתנו יין תרעלה' – לפי הפירוש המיוחס לרש"י.
ואילו בברכות ב"ז שם: 'תני תנא קמיה דר' יוחנן: כל
מיני משקין יפין לחלום חוץ מן היין, יש שותתו וטוב
לו וכו' שנאמר: (תהלים קד, טו) ויין ישמח לבב אנוש,
ויש שותתו ורוע לו, שנאמר: (משלי לא, ו) תנו שכר לאובד
ויין למרי נפש, א"ל ר' יוחנן לתנא: תני תלמיד חכם לעולם
טוב לו, שנאמר: לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי, ועי' מ"י.

אף על פי שהזכיר אותו הוא מבוזה וכו' גם או
בשעה שיוסף פתר את חלומות השרים כבר לא היה נער,
כי אם איש בן עשרים ושמנה שנים. ועוד: 'עבד לשר הטבחיים'
אלא ידע שר המשקים לאיזו גדולה נכנס יוסף, וביקש
להבוזתו בעיני פרעה, שלא יעניק לו גדולה ויסתפק בתגמול
קטן. ואין תיאודור גורס את שלושת המאמרים הללו, ופותר
במאמרו של ר' שמואל בר נחמן, ועי' מ"י.
ארורים הם הרשעים וכו' ארורים הם הרשעים אפילו
על מעשיהם הנראים כטובים, באשר גם אז מבקשים הם
לחסר את הטובה, וכמו"ש במאמר הקודם. האדם הרע להיטיב
לא ידע, ובבוא יום אותו להיטיב יכריח, את טובתו בטיפות
רעל ימריח. 'נער – שוטה': (משלי ז, ז) 'אבינה בבנים נער
חסר לב', (ירמיה א, ו) 'לא ידעתי דבר כי נער אנכי'. 'עברי –
שונא': (בראשית מג, לב) 'כי לא יוכלון המצרים לאכול
את העברים לחם כי תועבה היא למצרים'. בתיאודור
'עברי שונה': (אסתר ג, ח) 'ודתיהם שונות מכל עם',
ועי' מ"י. 'שכך מוכתב בסקרידין של פרעה וכו' – שכך
כתוב בכתביו הסודיים של פרעה, שאין עבד מולך ולא לובש
בגדי שרד. ואולי היסוד ל'סקרידין' אלו מ"ש: (ישעיה יט, יא)
'איך תאמרו אל פרעה וגו' אני בן מלכי קדם' – חוקת מצרים
חייבה שהמלכים יהיו מיוחסים. 'סקרידין' – גנויים, לפי
secreto – בבדל, גנוז. ואולי יש לגרוס: 'בסקריבין' –
בכתבים, לפי scrib – כתב. 'כלידיים' – אולי לפי: *Xlidiy*
– בגדי פאר. ובמדרש שלנו בסוגריים: 'פי' אצודה כלי
ידיים, ועי' מ"י ולקמן פ"צ ג'. והלשון 'ארורים הם הרשעים',

דַּאתְּ בְּעֵינַי וְאֶנְיָן אֶמְרִין לִיךְ, אֲמַרְהָ לְהוֹן: חֲמִית בְּחֶלְמִי – שְׁרִיתָא דְּבֵיתִי תְּבִירָא?
 אֲמָרוּ לֶהּ: הִיא אֶתְתָּא קְבֵרָה בְּעֵלָה, כִּיּוֹן דְּנִפְקַת מִן גְּבִיהוֹן שְׁרִיא מִיָּלְא.
 שְׁמַע קִלְה ר' אֶלְעָזָר – אֲמַר לְהוֹן: מַה אֶמְרָתוֹן לְהָדָא אֶתְתָּא? אֲמָרִין: הִיא
 אֶתְתָּא דַּאתְּ לְמִשְׁאַל יְתָךְ. אֲמַר לְהוֹן: וּמַה אֶמְרָתוֹן לֶהּ? אֲמָרוּ לֶהּ: כְּדִין וְכְדִין.
 אֲמַר לְהוֹן: אוּבְדָתוֹן גְּבֵרָא, לֹא כֵן כְּתִיב: 'וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פָּתַר לָנוּ כֵן הָיָה!?! וְלֹא
 כֵן יֵאמַר ר' יוֹחָנָן: הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַפְתָּרוֹן, חוּץ מִן יְהִינן, יֵשׁ מִי שְׁשׂוּתָה אוֹתוֹ
 וְטוֹב לוֹ, וַיֵּשׁ מִי שְׁשׂוּתָה אוֹתוֹ וְרַע לוֹ; תְּלָמִיד חָכֵם שׂוּתָה וְטוֹב לוֹ, עִם הָאֲרָץ
 שׂוּתָה וְרַע לוֹ!?! יֵאמַר ר' אֶבְהוֹ: דְּבָרֵי חֲלוּמוֹת לֹא מַעְלִין וְלֹא מוֹרִידִין.

ט. (יד) אַיִן שְׁלַח פְּרָעָה וַיִּקְרָא אֶת יוֹסֵף וַיְגַדְלֵהוּ
 וַיַּחְלֵף שְׁמֵלְתוֹ – לְחַלֵּק כְּבוֹד לְמַלְכוּת.

עין הדרש

ב. ילק' שם, ירוש' שם, איכה רבתי שם, ועי' ברכות ג"ה ב', ג"ו א', ג. עי' ברכות ג"ז א', מדרש משלי פ"כ. ד. לעיל פס"ח י"ב ושם נסמן.
 ט. א. ילק' שם, ועי' מכילתא בא פ"ג.

פירוש

'הקורה של ביתי שבורה' – אולי לפי (שיר א, טז-יז) 'אף ערשנו רעננה קורות בחינו ארזים'; מדבר בערש דודים המביאה בנים זכרים. 'ארזים' מסמלים זכרים: (גיטין ג"ז א') 'כי הוא מתיליד ינוקא שתלי ארזא', (שיר ה, טו) 'בחור כארזים'. וכן מראה הקורה החזקה שהגולד חי. 'שבורה' – ירשבת על משבר. וכן מסמלת הקורה – המחזיקה את הבית – את הבעל, ו'שבורה' – מיתתו של הבעל. והדיוק כאן, ממה שאמר: 'ויהי כאשר פתר לנו כן היה', ולא היה צריך לומר אלא: ויפתר לנו את חלומותינו איש כחלומו פתר אותי השיב על בני וגו', ולמה ההשלמה: 'ויהי כאשר פתר לנו כן היה?' אלא מלמדנו ש'הכל הולך אחר הפתרון', ועי' לעיל (פס"ח ו') בפירוש – ד"ה: 'ארע לזה מה שנאמר לו וכו''. ואולי כוונת מאמרו של ר' אבהו: 'דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין', היא גם כן במובן זה: 'דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין', באשר הכל הולך אחר הפתרון; דברי החלומות עצמם אין להם כל ערך, והעיקר הוא הפתרון, ואף שאין הפתרון מקביל לדברי החלומות. וקרוב המובן של 'הכל הולך אחר הפתרון' למ"ש: (משלי יח, כא) 'מוות וחיים ביד לשון'. וקרובה מאד השיטה הזאת לשיטה בפסיכולוגיה הקרוייה סוגסטייה – Suggestion. ובכמה מדינות משתמשים בשיטה זאת אלה המבקשים לעצב את דעת העם לרצונם, וקרוייה שיטה זאת 'שיטת המוחות'. והסיפור הידוע של שלום עליכם – 'האתרוג' נותן לנו דוגמא יפה של 'סוגסטייה', ועי' א"ב' ע' Suggestion. ובתיאודור: 'חזא איתתא אזלת לגבי ר' אליעזר אמ' ליה: חמת בחלמא תנייתא דביתא פקעה, אמ' לה: את מיעברא בר דכר, ואזלת וכן הוות לה. חזת זמן תניין כך, אזלת לר' אליעזר ואמ' ליה, ואמר לה: את מיעברא בר דכר, וכן הוות לה. חזת זמן תליתאי, אתת לגביה ולא אשכחתייה,

זא אינו שווה אצל הכל.

ט. לחלק כבוד למלכות

אין יוסף יודע לשם מה מריצים אותו אל פרעה. ואם לשם משפט על עלילת אדונתו, מוטב היה לו להופיע לפני המלך כשעורו בבגדי בית הסוהר ופרוע שיער כדי להעמיד את המלך על השפלתו על לא דבר. אלא התגלה והחליף בגדיו כדי לחלק כבוד למלכות. ורבות בדברי חז"ל, שחייבים אנו להקפיד בכבודה של מלכות ולהתפלל לשלומה, ועי' לעיל פ"ט י"ג, ברכות ג"ח א', ובתים ק"ב א' ואבות פ"ג מ"ב